

Nechte děti dělat chyby:

Jak je vést k samostatnosti už v předškolním věku

PhDr. Lucie Zormanová, Ph.D.

Děláme pro děti opravdu to nejlepší, když je chráníme před každým neúspěchem? A jak poznat, kdy je správné nechat je udělat chybu, aby se z ní mohly poučit? Správné vedení k samostatnosti už v předškolním věku je klíčem k jejich sebevědomí a nezávislosti v budoucím životě. Jaké výchovné přístupy podporují rozvoj dítěte, a kterým je lepší se vyhnout?

Role učitele a rodiče v podpoře samostatnosti dětí předškolního věku je klíčová pro jejich zdravý vývoj a přípravu na školní a životní výzvy. Oba tyto subjekty mají specifické a vzájemně se doplňující úkoly podporující rozvoj samostatnosti, a to jak v oblasti praktických dovedností, tak i v oblasti rozhodovacích schopností a sebedůvěry.

Již Marie Montessori byla přesvědčena o tom, že „dospělému zůstává úkol vedoucího a průvodce, je pouze pomocníkem a služebníkem, zatímco dětská osobnost se rozvíjí a pomocí své vlastní síly vykonává činnosti“. Proto je nezbytné důvěřovat schopnostem dítěte, být trpěliví a vyčkávat na spontánní jednání dítěte a přijímat jeho zájmy, které se budou měnit během jednotlivých senzitivních období.

Dle dětské psycholožky Ivany Halíkové existují výchovné koncepce, kterých by se měli rodiče i učitelé, kteří mají záměr **vést dítě k samostatnosti a nezávislosti**, vyvarovat, neboť tyto výchovné styly k samostatnosti dítěte

nevedou. Na jedné straně je to příliš protektivní výchova, na druhé straně druhý extrém, jenž spočívá v přeceňování schopností dítěte vzhledem k jeho věku, psychickému a sociálnímu vývoji.

Protektivní výchova

„Pepíčku, nelez na ten strom, něco si uděláš!“ „Mařenko, jestli bude na tebe někdo ve školce ošklivý, já tam dojdu a vyřeším to.“

Protektivní výchova má mnoho podob, ne všechny jsou takhle zjevné jako výše uvedené příklady. Děti vychovávané protektivně si odnášejí do života velký handicap. Protektivní výchova při-

se kupředu a nalézání nové formy. Dle tohoto pojetí platí, že čím více překonáme překážek, tím je větší pravděpodobnost, že úspěšně překonáme i ty další, a to i tehdy, budou-li obtížnější. Jenže co děti, kterým rodiče všechno zařídí, které zažívají bezstarostné pohodové dětství, v němž neexistují žádné trable. Jak tyto děti ve věku 12 či 15 let obstojí v konkurenci dětí, jež se učí různé své problémy s většími či menšími úspěchy řešit již od svých tří let?

Děti citlivější na narcistní zranění

Výsledkem protektivní výchovy je nesa-mostatnost, protože pokud nemá dítě

„ Je nezbytné důvěřovat schopnostem dětí a trpělivě vyčkávat na jejich spontánní jednání a přijímat jejich zájmy.

pravuje jedince o jeden důležitý psychologický fenomén, tzv. posttraumatický růst. Tento druh růstu je o **odrážení**

možnost nic si samostatně vyzkoušet a o ničem si samo rozhodnout, **nemá příležitost se danou činností naučit.**

Děti protektivních rodičů to však mají těžší nejen v tom, že nemají zkušenost s řešením problémů, přebíráním odpovědnosti za jejich řešení a jejich osobnost se rozvíjí pomaleji. Problém s protektivní výchovou je ten, že děti vychovávané tímto stylem jsou mnohem citlivější na narcistní zranění. Malé dítě si myslí, že se „kolem něj točí svět“, a kolem batolat to tak skutečně na začátku je. Pokud ho však z tohoto omylu rodiče i učitelé v předškolním věku nezačnou postupně pomalu vyvádět, bude **mimořádně citlivé** na jakékoliv projevy toho, že tomu tak není. Bude se stále domnívat, že je výjimečné a jeho potřeby jsou důležitější než potřeby ostatních lidí. Schopnost empatie takového dítěte bude nízká, navíc si veškerý svůj hněv i pomstychtivé chování vyvolané tímto hněvem zracionalizuje.

Dítě, které je vychováno protektivním způsobem, má **potíže se sebeobsluhou**. Dítě, které má potíže se sebeobsluhou v takové míře, že neumí to, co jeho vrstevníci již dávno umí, čelí pocitu studu, že je horší v porovnání se svými vrstevníky. Protože schopnost sebeobsluhy je u předškolních dětí spojena také s pocitem hrdosti na vlastní osobu, ve smyslu „Umím to sám!“

Jak říká Marie Montessori: „Každé dítě, které ví, jak si samo vystačit, jak si obout boty, samo se obléci a svléci, odráží ve své radosti a veselí odraz lidské

důstojnosti. Neboť lidská důstojnost se odvíjí od pocitu vlastní nezávislosti.“

Proto je velmi důležité, aby rodiče, učitelé či vychovatelé neochraňovali dítě více, než je to nezbytně nutné. Což je velmi těžký úkol, zvláště pro rodiče. Můžeme dokonce říci, že jedním z možná nejobtížnějších aspektů pro každého rodiče je nechat dítě **být pánem svého procesu učení** neboli pozorovat, co se bezděčně děje v jeho každodenním životě.

Trpělivost je efektivní

V duchu výše uvedeného je důležité, jak říká Marie Montessori, aby se učitel, vychovatel i rodič držel při výchově následujících výchovných strategií:

1. Umožnit svobodu pohybu

Jak říká Marie Montessori: „Pohyb je nezbytný k životu. Proto vzdělávání, má-li být efektivní, orientované na celkový rozvoj osobnosti, nemůže být koncipováno jako omezující, ale pouze jako pomoc, jak lépe postupovat.“

Nechejme tedy dítě, jak nás nabádá Marie Montessori, aby samo zvedlo dvoulitrovou láhev vody, aby se soustředilo na navlékání korálků na šňůrku, aby vyšplhalo na hromadu polštářů nebo na dřevěné tyče upevněné na stěnách. Umožněme mu, aby se samo pohybovalo, což vyvolává svalovou námahu rukou a nohou.

2. Umožnit svobodu volby

Jak říká Marie Montessori: „Děti, jež dobývají samy sebe, jsou pouhými dobytci svobody, neboť v nich zmizí mnoho chaotických a bezděčných reakcí, díky nimž jsou děti pod neustálou a přísnou kontrolou dospělých.“

Svoboda volby v tomto pojetí však neznamená, že si dítě může dělat, co se mu zlíbí, ale spíše dát dítěti příležitost, aby uplatňovalo svou vlastní vůli, díky čemuž rozvíjíme sebeúctu, sebejistotu dítěte, jeho nezávislost, samostatnost v rozhodování a konání. Dítě, které má svobodu volby přiměřenou jeho věku, bude zvyklé činit vlastní rozhodnutí, samostatně myslet, přebírat na sebe zodpovědnost za své činy.

3. Umožnit svobodu konat

Marie Montessori říká, že se „určitým způsobem poškodí nezávislost toho, kdo je obslužen, místo, aby se mu pomohlo.“

Dejme dítěti příležitost, aby konalo samo, aby získalo svou autonomii odpovídající jeho věku a jeho schopnostem, pomoci vlastních sil a vlastních chyb.

4. Umožnit svobodu být

Marie Montessori říká, že „je to dospělý, kdo v dítěti vyvolává pocit neschopnosti, zmatení a rebelství. Je to dospělý, kdo povahu dítěte rozdrtil na kousky a potlačuje životní impulzy. A pak se trápí, aby napravil vlastní chyby, psychické odchylky a uvolněný charakter, které sám dítěti vyvolal“.

Pokud dítě považujeme za jedinice obdařeného vlastními myšlenkami, touhami, potřebami, mohlo by pro nás být jednodušší **sladit se s ním**, pochopit jeho chování, jeho momentální potřeby a vžít se do jeho situace. Dokonce i tvář tvář takzvaným dětským vrtochům bychom se měli sami sebe ptát, proč se dítě tak chová. Jak by bylo mně na jeho místě? Pomůže nám to odpovídat empatičtěji, a tak limitovat protesty dítěte, neboť se dítě bude cítit lépe pochopeno.

Jaká je základní složka tohoto postoje? Trpělivost. Čím více dokážeme být trpěliví, tím efektivněji budeme dítě

doprovázet na cestě jeho růstu, budeme u něj rozvíjet samostatnost v myšlení i konání. Obzvláště trpěliví pak musíme být v prvních letech života dítěte, kdy je dítě malým průzkumníkem toužícím poznávat svět, jenž ho obklopuje. Jeho ručičky a ústa jsou pro něj nástroji k poznávání světa a jeho zákonitostí. Proto se dítě musí všeho dotknout, všechno ochutnat. Postupně, jak dítě roste, nastává „etapa slova proč“. Dítě procházející si „etapou proč?“ **potřebuje klást otázky** a vyřešit milion proč, aby uspokojilo svůj hlad po vědění.

Když rodiče dětem kradou dětství

Setkáváme se také s rodiči, kteří jsou jakoby opakem protektivních rodičů, a to s rodiči, kteří svým dětem tzv. kradou nebo zkracují dětství. Takoví rodiče donutí své děti čelit úskalím a nebezpečím, na které ještě tyto děti **nejsou dostatečně připraveny**. Výsledkem takového výchovného stylu je úzkostnost. Halíková upozorňuje na to, že pokud po dítěti opakovaně chceme, aby řešilo situace, které jsou nad jeho síly, můžeme dosáhnout toho, že nebude schopné se rozhodnout vůbec, bude

ochromeno strachem, jestli snese odpovědnost, jež z rozhodnutí vyplývá. A navíc mu upíráme naplnění základní potřeby klíčové pro zdravý rozvoj osobnosti a sebevědomí. A to pocitu bezpečí. Bez naplnění této potřeby není možné dle Abrahama Maslowa dosáhnout naplnění vyšších potřeb.

Dětem kradou dětství také rodiče, kteří si ze svého dítěte dělají terapeuta. Těmto dětem rodiče poměrně často říkají věty typu: „Ještě že tě mám.“ „Jsi moje jediné štěstí.“ „Co bych si bez tebe počala?“ Takovým způsobem se

pak role rodiče a dítěte může prohodit. Dítě se tak vlastně stává rodičem, plní **funkci podpory pro rodiče** nebo pomáhá řešit konflikty v rodině. Tento typ parentifikace může být pro dítě větší hrozbou než v případě, kdy dítě přebírá povinnosti dospělého týkající se běžného chodu rodiny, jako je pomoc s péčí o mladší sourozence nebo příprava večeře. Dítě, jež musí plnit funkci emocionální podpory svého rodiče, je nuceno se se svými obavami a strachy vypořádat samo, není tu pro něj nikdo, kdo by jeho pochybnosti vyvrátil. Podle

Dát dítěti možnost být pánem svého procesu učení

Uvedme si příklad. Když si dítě chce vzít předmět, jenž je umístěn na vysoké polici, postaví se na špičky, natáhne ruce, aby na něj dosáhl. Díváme-li na tuto situaci, náš instinkt by nám mohl nařídít vzít předmět a dát mu ho. Čekat a pozorovat chování dítěte by nám ale mohlo pomoci objevit způsoby, pomocí kterých se dítě připraví na dosažení svého cíle: vzít židli, pokusit se vyskočit, použít jiný předmět, aby na něj dosáhl, nebo také zavolat nás a požádat o naši pomoc. Nechat dítě samostatně objevovat, samostatně řešit vlastní problémové situace, vždy však **s ohledem na jeho věk a bezpečnost** situace, nám umožní nechat dítě prožít nezměrnou radost, jež má původ v pocitu vlastní efektivity. Dítě si tak může říci: „Dokázal jsem to!“ A tím pomáháme k budování sebeúcty dítěte.

studie realizované univerzitou v San Bernardinu (Developmental Implications of Parentification, 2020) může chronický stres, který parentifikované děti zažívají, přispět k duševním problémům, jako jsou úzkosti nebo deprese. Dále může tento stres vést u dětí k agresivnímu či rušivému chování, k pocitům osamělosti, k sociálním problémům,

a učitelů a jejich výroků typu „já jsem ti to říkala, že to nezvládneš“. Tyto scénáře jsou pak podle Erica Berneho nejdůležitějšími faktory, které ovlivňují celý náš budoucí život. Než vkročíme na půdu základní školy, zůstane tak velká část našich snů, ambicí týkajících se našeho budoucího života, sepsaná do formy scénářů, tedy nevědomých

činnostech, při jeho objevování. Rodič či učitel, který používá demokratický výchovný styl, přiznává dětem lidská práva a důstojnost, respektuje individualitu osobnosti dítěte, bere děti vážně a neponižuje, nezneužívá své převahy a moci nad dětmi.

Demokratický výchovný styl pokládá za nejdůležitější respektování dítěte jako samostatné osobnosti s právem rozhodovat o sobě poměrně svobodně vzhledem k věku a k předpokládaným výsledkům jednání. Dítě **musí poznávat svou odpovědnost** vůči druhým lidem. Tento styl klade důraz na dosažení společně přijatého řešení problémové situace či konfliktu a akcentuje využití společného rozhovoru s cílem dosažení řešení, které bude akceptovatelné pro obě strany. Mezi jeho základní prostředky patří výchova vlastním příkladem a organizování spolupráce, využívání iniciativy vychovávaného a podpora jeho samostatnosti. Základní zásadou demokratického stylu je respekt k osobnosti dítěte, ale rovněž požadavek na sebekontrolu a sebeukáznění.

Pokud chceme podporovat v rámci tohoto výchovného stylu samostatnost a nezávislost dítěte, můžeme mu pomoci také tím, že u něj budeme budovat tzv. růstové nastavení myslí.

„ Čím trpělivější dovedeme být, tím efektivnější budeme v doprovázení dítěte na cestě jeho růstu.

k problémům s prospěchem či užíváním návykových látek. Tyto děti mohou mít problémy s vyjadřováním emocí, jež v sobě dusí a potlačují.

Defétisté

Podobně jako protektivní výchovný styl brzdí iniciativu dítěte a rozvoj jeho samostatnosti také defétistický výchovný styl.

„Opravdu se chceš pouštět do něčeho tak náročného?“, „Jsi si jistý, že to zvládneš?“, „Ty se na to nehodíš.“

Zdánlivě „nevinné“ větičky, které někdy říkáme dětem, mohou mít často fatální dopady na sebevědomí a ambice dětí. Takhle vznikají defétisté, lidé, kteří si nevěří a přijímají svou porážku bez boje.

Kdo nic neriskuje, nic nezíská. A defétisté jsou těmi, kteří **neriskují**, protože vlastně už dopředu vědí, že nemají šanci uspět. Oni, takoví nešikovní, nemotorní, oškliví, hloupí, ... A další negativní přívlastky, jimiž sami sebe hodnotí, a které mají zdroj v jejich raném dětství. V tom, jestli byli těmi, kdo rodiče či učitele udivovali tím, jací byli šikovní, nebo těmi, kteří byli ti hloupí, nešikovní, nemotorní v porovnání s druhými dětmi – ani ne tak objektivně, ale v mínění svých učitelů a rodičů.

Dle transakční analýzy pak po celý další život **jednáme podle tzv. scénářů** – životních plánů, které jsme si vytvořili v raném dětství, do zhruba 5. až 6. roku života. Tyto scénáře si vytváříme i pod vlivem našich rodičů

zautomatizovaných vzorců chování, jež mají dle amerického neurovědce Josepha E. LeDoux místo v temném laloku našeho mozku, a to ve formě fyzických vzájemně propojených shluků mozkových buněk. A rozdíl mezi úspěšnými a neúspěšnými jedinci netkví dle LeDoux v jejich reálných dovednostech a schopnostech, ale právě ve scénářích v hlavách těchto jedinců.

Proto děti, zejména v předškolním věku, **podporujeme v jejich iniciativě** a když jim něco nevyjde, projeďte bezpodmínečnou lásku, a zklamání z toho, že mu něco nevyšlo, si nechte pro sebe. A když dítě přinese ukázat svůj obrázek, oceňte na něm to, co je pěkné.

„ Děti bychom měli učit nehledět na chyby jako na selhání, ale jako na cenné lekce, jež nás posunou dál.

Demokratický styl výchovy

Naopak výchovným stylem, který může pozitivně ovlivnit osobnost dítěte, jeho přirozenou potřebu a touhu objevovat a vést k samostatnosti, samostatnému myšlení, samostatnému rozhodování, samostatnému chování, je demokratický styl. Tento výchovný styl zohledňuje potřeby dítěte, umožňuje mu plně rozvinout vlastní vnitřní potenciál, klade ve výchově důraz na prožitky vychovávaného. V takovém pojetí výchovy převládá **vysvětlování, osobní příklad**, přirozená autorita vychovatele a podpora dítěte při všech jeho

Tedy uvažování v této tendenci: „Ještě to neumím. Ale určitě se to brzy naučím.“ Pokud budujeme u dětí růstové nastavení myslí, je potřeba také děti naučit, že **dělat chyby je normální**, že díky chybám získáváme cenné zkušenosti. Učme děti nedívat se na chyby jako na selhání, ale jako na cenné lekce, které nás posunou dál.

Autorka je učitelkou v mateřské škole, zároveň odbornou asistentkou na Uniwersytet Śląski.